

Zbigniew Anusik

Tekst laudacji wygłoszonej w dniu 22 maja 2011 r. z okazji odnowienia doktoratu Uniwersytetu Łódzkiego profesora Władysława Zajewskiego

Przegląd Nauk Historycznych 10/1, 262-267

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Tekst laudacji wygłoszonej
w dniu 22 maja 2011 r. z okazji odnowienia
doktoratu Uniwersytetu Łódzkiego
profesora Władysława Zajewskiego**

Magnificencjo,
Wysoki Senacie,
Wielce Czcigodny Panie Profesorze,
Wielce Szanowni Państwo,

Przypadł mi w udziale wyjątkowy zaszczyt, aby w imieniu wspólnoty akademickiej Uniwersytetu Łódzkiego złożyć hołd dokonaniom i osobie Pana Profesora Władysława Zajewskiego z okazji odnowienia Jego doktoratu obronionego w naszej uczelni pięćdziesiąt lat temu.

Jestem przekonany, że dla wielu z nas, zebranych na tej uroczystości – dostojnych gości, przyjaciół i znajomych Pana Profesora, ale i dla całego łódzkiego środowiska historycznego, jest to chwila wyjątkowa i wzruszająca.

Oto Pan Profesor Władysław Zajewski, absolwent Uniwersytetu Łódzkiego z roku 1955, powraca dzisiaj w mury macierzystej uczelni, aby odebrać najwyższe wyróżnienie, jakim Uniwersytet może obdarzyć swojego doktora.

Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego powierzyła mi zaszczytną funkcję promotora w przewodzie, którego zwieńczeniem jest odnowienie doktoratu Pana Profesora. Jest to dla mnie ogromne wyróżnienie i zaszczyt tym większy, że zarówno pracę magisterską, jak i doktorską Pan Profesor Władysław Zajewski przygotował pod kierunkiem prof. dr. hab. Józefa Dutkiewicza, byłego kierownika jednostki organizacyjnej (Katedry Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej), w której ja sam zostałem zatrudniony w 1980 r.

Nie sposób w krótkim wystąpieniu dokonać pełnej prezentacji bogatego dorobku Czcigodnego Doktoranta, który to dorobek stał się powodem naszej dzisiejszej uroczystości. Pozwólcie zatem Państwo, że skupię się jedynie na niektórych, subiektywnie przez siebie wybranych faktach i wydarzeniach z życiorysu naukowego Pana Profesora Władysława Zajewskiego.

Przypomnijmy zatem, iż Doktorant urodził się 26 lipca 1930 r. w Wilnie. Przed wybuchem II wojny światowej rozpoczął naukę w Szkole Powszechnej nr 5 w Wilnie. Po wybuchu wojny pozostał w swoim rodzinnym mieście. Jesienią 1942 r. wraz z wieloma innymi Polakami zaprzestał chodzenia do szkoły na znak protestu przeciwko lituanizacji nazwisk i rygorystycznego nauczania wszystkich przedmiotów w języku litewskim. Ze względu na trudną sytuację materialną rodziny zmuszony był handlować owocami i artykułami piśmiennymi na ulicach Wilna oraz w pociągach przejeżdżających przez to miasto. W lipcu 1944 r. był świadkiem zażartych walk o Wilno (z udziałem oddziałów Armii Krajowej), zajęte ostatecznie przez armię sowiecką. Latem 1945 r. wraz z matką wyjechał do Łodzi.

W tym samym roku Czcigodny Doktorant rozpoczął naukę w Szkole Podstawowej nr 49, gdzie kontynuował przerwana przed kilku laty edukację. W 1948 r. złożył egzaminy wstępne do XI Liceum Państwowego w Łodzi. Maturę uzyskał w 1951 r. W tym samym roku rozpoczął studia historyczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. W czerwcu 1955 r. przedstawił pracę magisterską pt. *Dyplomacja angielska wobec powstania listopadowego* przygotowaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Józefa Dutkiewicza, złożył egzamin i uzyskał tytuł magistra historii. Od jesieni 1955 r. do stycznia 1960 r. pracował w szkołach łódzkich jako nauczyciel. W roku 1960 przeniósł się do Gdańska, gdzie został zatrudniony w Wyższej Szkole Pedagogicznej na stanowisku starszego asystenta w Katedrze Historii Polski i Powszechnej kierowanej przez prof. dr. Witolda Łukaszewicza. W dalszym ciągu uczestniczył jednak w pracach seminarium prowadzonego w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego przez prof. dr. hab. Józefa Dutkiewicza, który odgrywał rolę promotora w Jego przewodzie doktorskim. Profesor Dutkiewicz zachęcił też swojego Doktoranta do udziału w cieszącym się ogromnym uznaniem wśród studentów, doktorantów i pracowników naukowych Instytutu Historii UŁ seminarium z historii historiografii prowadzonym przez prof. dr. Mariana Henryka Serejskiego. 18 maja 1961 r. Profesor Władysław Zajewski uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych, broniąc rozprawy pt. *Wolność druku i rola opinii publicznej w powstaniu listopadowym* (praca ta ukazała się drukiem w 1963 r.). Habilitował się sześć lat później – w 1967 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, na podstawie rozprawy pt.

Walki ugrupowań politycznych w powstaniu listopadowym 1830–1831.

W owym czasie Doktorant, świeżo upieczony dr hab. nauk humanistycznych, był już pracownikiem Instytutu Historii PAN. W 1966 r. przeszedł bowiem na prośbę prof. dr. hab. Edmunda Cieślaka na stanowisko adiunkta do Zakładu Historii Gdańska. W Instytucie Historii PAN przeszedł też wszystkie szczeble kariery zawodowej, awansując kolejno na stanowisko docenta (1967), profesora nadzwyczajnego (1981) i profesora zwyczajnego (1991).

Badania naukowe Profesora Władysława Zajewskiego od początku koncentrowały się na dziejach powstania listopadowego 1830–1831 r. Temu zrywowi powstańczemu poświęcił zarówno swoją pracę magisterską, jak i rozprawę doktorską oraz habilitacyjną. W połowie lat sześćdziesiątych XX w. Czcigodny Doktorant rozpoczął zakrojone na szeroką skalę badania nad dziejami Gdańska i Pomorza w epoce napoleońskiej. Rozległe kwerendy biblioteczne i archiwalne (prowadzone także we Francji i w Belgii) umożliwiły Mu napisanie serii artykułów i recenzji naukowych dotyczących czasów panowania Napoleona I (w tym dwóch opublikowanych w prestiżowych czasopismach francuskich). Podsumowaniem ówczesnych zainteresowań badawczych Profesora Zajewskiego stała się książka pt. *W kręgu Napoleona i rewolucji europejskich 1830–1831*. Równie istotny był udział Profesora w przygotowaniu wydawnictwa *Historia Pomorza* pod redakcją Gerarda Labudy (opracował tu dzieje Pomorza Wschodniego w latach 1657–1815), a także kilkutomowej *Historii Gdańska* pod redakcją Edmunda Cieślaka, gdzie zamieszczono napisane przez Niego opracowanie dotyczące dziejów miasta w latach 1793–1815. Dodajmy wreszcie, iż na marginesie badań Profesora Zajewskiego nad epoką napoleońską powstała książka będąca biografią twórcy polskiego hymnu narodowego – Józefa Wybickiego (trzy wydania w latach 1977, 1983, 1989).

W 1980 r., w 150-rocznicę powstania listopadowego, zespół autorski pod redakcją Profesora Władysława Zajewskiego przygotował znakomitą syntezę dziejów tego powstania. Dzieło to, zatytułowane *Powstanie listopadowe 1830–1831. Dzieje wewnętrzne – militaria – Europa wobec powstania*, zostało nader życzliwie przyjęte przez krytykę naukową. Zachęciło to Redaktora tomu do przygotowania drugiego, poszerzonego o teksty ośmiu kolejnych autorów wydania tej znakomitej książki (opublikowano ją ponownie w 1990 r.). Największym wszakże sukcesem wydawniczym Profesora Władysława

sława Zajewskiego okazała się praca pt. *Trzy powstania narodowe 1794, 1830, 1863* przy współudziale profesorów Andrzeja Zahorskiego i Stefana Kieniewicza. Pomysłodawcą tej książki, autorem wstępu i partii o powstaniu listopadowym, a także redaktorem całości był właśnie Czcigodny Doktorant. Dzieło to doczekało się pięciu wydań (1992, 1994, 1997, 2000, 2006) oraz ponad dwudziestu bardzo pochlebnych recenzji. Swego rodzaju zwieńczeniem badań Profesora Zajewskiego nad dziejami powstania listopadowego było opublikowanie w roku 1998 niewielkiej, w zamyśle popularnonaukowej, ale w istocie ogromnie ważnej pracy pt. *Powstanie listopadowe 1830–1831*.

Czcigodny Doktorant, uczeń prof. Józefa Dutkiewicza, przejął od swego Mistrza fascynację dziejami dyplomacji europejskiej w XVIII i XIX w. Jego pogłębione studia w tym zakresie zaowocowały opracowaniem okresu lat 1795–1831 w jednotomowej *Historii dyplomacji polskiej X–XX w.*, pod redakcją Gerarda Labudy i Waldemara Michowicza (2002). Z inicjatywy Profesora Zajewskiego powstał też międzynarodowy zespół badawczy, który pod Jego kierunkiem i według Jego koncepcji przygotował duże, dwutomowe dzieło poświęcone losom Europy ponapoleońskiej – *Europa i świat w epoce restauracji, romantyzmu i rewolucji* (1991).

Innym obszarem zainteresowań badawczych Profesora Władysława Zajewskiego były losy rewolucji belgijskiej z 1830 r. i dzieje Belgii w XIX stuleciu. Z zakresu tej tematyki ogłosił kilkadziesiąt różnego rodzaju opracowań. Ważne miejsce w twórczości naukowej Czcigodnego Doktoranta zajmują też szeroko pojęte dzieje Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789–1799). Zabierał on zresztą głos w szeregu innych, ważkich pod względem naukowym, kwestii dotyczących zarówno historii Polski, jak i dziejów Europy, poruszając się śmiało i swobodnie w cezurach czasowych od zawiązania konfederacji barskiej w 1768 r. aż do upadku powstania styczniowego w roku 1863.

Profesor Zajewski reprezentował polską naukę historyczną na wielu międzynarodowych kongresach, sesjach i konferencjach. Nie ulega dla mnie najmniejszej wątpliwości, że Czcigodny Doktorant jest dziś niekwestionowanym autorytetem wśród historyków zajmujących się dziejami Polski i Europy w XVIII i XIX stuleciu. Ogółem bibliografia Jego prac drukowanych obejmuje blisko 670 pozycji, z czego ponad 400 stanowią publikacje o charakterze *stricte* naukowym. Oprócz książek i opracowań przywołanych już wcześniej, warto wspomnieć w tym miejscu o dwóch pracach publi-

kowanych już w XXI w. Są to książki: *Wolne miasto Gdańsk pod znakiem Napoleona* (2005); oraz *Polska – Belgia – Europa. Wiek XIX* (2007). Ważne miejsce w dorobku Profesora Zajewskiego zajmuje też bez wątpienia opracowanie dziejów Polski pod zaborami (w latach 1795–1831) opublikowane w *Zarysie historii Polski* pod redakcją Janusza Tazbira w 1979 r. Na szczególne podkreślenie zasługuje również fakt, iż w ostatnich latach Czcigodny Doktorant opublikował kilka tomików poetyckich. Pisane przez Profesora wiersze, określane przez Niego samego mianem „eseistyki poetyckiej”, wyrażają pogłębioną refleksję nad historią i sensem życia człowieka. Dodajmy także, iż twórczość Profesora zawsze wywoływała ogromne zainteresowanie zarówno profesjonalnych, jak i nieprofesjonalnych odbiorców. Świadczy o tym wymownie fakt, iż Jego prace doczekały się ponad 120, bardzo na ogół pochlebnych i przychylnych, recenzji.

Profesor Władysław Zajewski wypromował 1 doktora i 42 magistrów. Był też recenzentem w 14 przewodach doktorskich, 4 habilitacyjnych (jednym z nich był mój własny) oraz w 13 postępowaniach o nadanie tytułu naukowego profesora. Za swoje wybitne osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne otrzymał wiele prestiżowych nagród. Został też wyróżniony wysokimi odznaczeniami państwowymi: Złotym Krzyżem Zasługi (1978), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1992) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1997).

Proszę pozwolić, że oprócz szczyrych gratulacji i serdecznych życzeń długich jeszcze lat twórczej pracy wyrażę – nie tylko z promotorskiej powinności – głębokie przekonanie, że wszystko to, co powiedziałem nie pozwala na najmniejszą nawet wątpliwość, co do zasadności wniosku o odnowienie doktoratu Czcigodnego i Szanownego Pana Profesora Władysława Zajewskiego. Ośmielam się też stwierdzić, że hołd, który składamy dziś Panu Profesorowi w uznaniu Jego zasług, jest nie tylko wielkim świętem łódzkiego i polskiego środowiska historycznego. Jestem bowiem najzupełniej pewien, że dzisiejsza uroczystość przyczyni się w sposób niebagatelny do pomnożenia chwały i sławy Uniwersytetu Łódzkiego. Wyróżnienie Pana Profesora Władysława Zajewskiego odnowieniem doktoratu jest bez wątpienia szczytem nie tylko dla Niego, ale i dla całej społeczności akademickiej naszej uczelni. Pozwolę sobie przy tym wyrazić przekonanie, że poprzez tak uroczyste przypomnienie o przynależności Pana Profesora Władysława Zajewskiego do grona doktorów wypromowanych w Uniwersytecie Łódzkim,

nasza Alma Mater będzie jeszcze lepiej i piękniej spełniać swoje akademickie posłannictwo.

ZBIGNIEW ANUSIK
UNIWERSTET ŁÓDZKI

Wystąpienie profesora Władysława Zajewskiego podczas uroczystości odnowienia doktoratu Uniwersytetu Łódzkiego

Magnificencjo,
Wysoki Senacie,
Panie i Panowie,
Koledzy i Koleżanki Profesorowie,
Czcigodni Goście,

Profesor Tadeusz Sinko omawiając *Poetykę* Arystotelesa zacytował jego zdanie: „Jest rzeczą prawdopodobną, że dzieje się wiele rzeczy nieprawdopodobnych”.

Także i to, że ten chłopiec z Wilna będzie studiował historię na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ, wydaje mi się, było bardzo mało prawdopodobne, bo nigdy o tym nie myślałem ani w Wilnie, ani nawet początkowo w Łodzi, gdzie znalazłem się z rodziną w 1945 r. Myślałem początkowo o innych kierunkach, potem gdy spojrzałem realnie na świat, to wyładowałem ostatecznie w najszcześniejszym mi miejscu na Wydziale Historii UŁ i było to zasługą Losu, który zadziałał przez Dziekana, Pana Prof. Bohdana Baranowskiego! To on zadecydował bardzo szczęśliwie o moim wyborze.

Rok 1951 to bardzo trudny rok w naszej historii, w historii UŁ. Jako student spotkałem się bezpośrednio z Panem Rektorem Janem Szczepańskim, na egzaminie z historii filozofii. Legendy wtedy krążyły wśród studentów, że Pan Rektor chodzi pieszo, bo samochodem służbowym Pana Rektora jeździ Pan płk Łapkowski i dodam, że Pan Prof. B. Baranowski bardzo realnie opisał trudne warunki kohabitacji płk. Łapkowskiego z Rektorem Prof. Janem Szczepańskim, a także Dziekanem Wydziału Historii. Bo tak na-